

DIPLOMATAS IŠ GEDMINAIČIŲ DVARO

ONA NORKUTĖ

Gedminaičių dvaro ūkinio pastato likučiai.
Nuotrauka iš redakcijos archyvo

Diplomatas Eduardas Jatulis gimė 1895 m. Linkuvoje. Mokėsi Šiaulių gimnazijoje. Prasidėjęs Pirmajam pasauliniam karui, su šeima pasitraukė į Rusiją, kur baigė gimnaziją ir įsijungė į jaunimo politinę veiklą, organizavo „Pažangos“ draugijos skyrių, buvo Šiaurės Kaukazo lietuvių tarybos narys. 1918 m. grįžo į Lietuvą, dirbo mokytoju Linkuvoje, vėliau pakviestas į valstybės kontrolę dirbti kontrolieriaus padėjėju. 1920 m. paskirtas dirbti buhalteriu Lietuvos pasiuntinybėje Berlyne. Čia bendravo su S. Lozoraičiu, J. ir M. Urbšiais ir daugeliu kitų iškilių ano meto lietuvių. 1921–1925 m. mokėsi Berlyno, Kilio, Fribūro universitetuose, kur baigė aukštąjį mokslą ir įgijo politinių mokslų daktaro laipsnį. Jo disertacija buvo itin aktuali ano meto Lietuvai – apie Klaipėdos krašto reikšmę Lietuvos ekonomikai. Tada tarptautinėse institucijose vyko ginčas dėl Klaipėdos krašto įjungimo į Lietuvos valstybės sudėtį, o juridinis to įteisinimas – Klaipėdos konvencijos ir statuto rengimas, pagaliau dokumentų priėmimas. 1925–1927 m. E. Jatulis dirbo Lietuvos užsienio reikalų ministerijos sekretoriumi, vėliau – referentu. Prasidėjęs Lietuvos ir Vokietijos deryboms dėl sienos ir kitų problemų sureguliuavimo, buvo paskirtas konsulu Tilžėje. Šias anuo metu gana sudėtingas pareigas ėjo 1927–1932 metais. Jis rūpinosi ne tik pasų, vizų ir kitokių dokumentų išdavimu, bet ir sprendė prekybos, kai kurias ekonomines problemas. Čia buvo ne tik Lietuvos ir Vokietijos pasienis, bet ir nemaža lietuvių kolonija. Kilus nors menkiausiai įtampai Lietuvos-Vokietijos santykiuose, konsului tekdavo gilintis ir į politines gyventojų nuotaikas. Nors E. Jatulio darbo konsulu metais santykiai tarp valstybių nebuvo tokie įtempti, kaip į valdžią atėjus Hitleriui, dirbti nebuvo lengva, nes buvo prasidėjusi pasaulinė ekonominė krizė.

Dirbdamas E. Jatulis rūpinosi, kad būtų plėtojama Prūsijos lietuvių veikla ir taip užkirstas kelias jų nutautėjimui, kurį skatino Vokietijos administracija Rytprūsioje. Bendradarbiavo su Vydūnu, rūpinosi jo atvykimu į Lietuvą, paskaitų visuomenei organizavimu. Vos pradėjęs dirbti konsulu, tautinių mažumų kongresui Ženevoje parengė Prūsijos lietuvių memorandumą, kuris turėjo gana nemažą atgarsį. Po jo vokiečių vietos administracija pradėjo žmoniškiau ir atsargiau elgtis su lietuviams. Antrasis panašus memorandumas buvo pasiūstas tautinių mažumų kongresui Vilniuje 1932 metais.

Konsulas bendradarbiavo su Prūsų lietuvių tarybos jungiamomis draugijomis: kultūros, savišalpos, moterų, lietuvių orkestro ir kt., Prūsų lietuvių partija. E. Jatulis talkino lietuvių organizacijoms,

stengėsi, kad į Tilžės seimelį bei Provinziallandtagą patektų lietuvių atstovų. Rūpinosi lietuviškų mokyklų veikla, mokytojais, vadovėliais. Jo dėka buvo įkurti du vaikų darželiai Tilžėje ir vienas Šilgaliuose. Vaikams buvo rengiamos Kalėdų eglutės, mokykliniam jaunimui – ekskursijos ir vasaros stovyklos Lietuvoje. Konsulas rūpinosi ir lietuvių kultūros namų statyba, organizavo Lietuvos kolektyvų ir solistų koncertus Tilžėje.

E. Jatulio rūpesčiu nuo bankroto buvo gelbstima garsioji Jagomastų spaustuvė, leidžiami prolietuviškos orientacijos periodiniai leidimai vokiečių kalba: „Unsere seime“ ir „Mitteilungen der per. Litaue“. Taip anuo metu buvo stengiamasi su lietuviškais reikalais supažindinti lietuviškai nekalbančius lietuvininkus ir pristabdyti nutautėjimo procesą. Konsulas sekė vokiškos spaudos antilietuviškus išpuolius, Vokietijos valdininkų antilietuviškas kalbas ir kitą prieš Lietuvą nukreiptą veiklą, apie vykstančius procesus informuodavo Lietuvos užsienio reikalų ministeriją.

1929 m. jis organizavo lietuvių šeimų Rytprūsioje registraciją. Dėl to užsienio reikalų ministras, kilęs iš garsios Mažosios Lietuvos lietuvininkų Zaunių šeimos, išbarė konsulą už įgaliojimų viršijimą, uždraudė konsulate laikyti kartoteką, „patarė“ ją perduoti lietuvių organizacijoms, bet registracijos reikalams skyrė 2500 Lt. Tai rodo, kad šia lietuviška veikla ministras buvo patenkintas.

1929 m. E. Jatulis pateikė prašymą užsienio reikalų ministrui, kad Vydūnui būtų skirta nuolatinė pensija arba nors vienkartinė pašalpa, nes Vydūnas Mauderodės spaustuvei už knygų leidimą buvo skolingas net 5000 RM. 1932 m. buvo išleistas Vydūno veikalas vokiečių kalba „700 Jahre deutschlitauische Beziehungen“. Jį išleisti padėjo Tilžės konsulas E. Jatulis.

Kai Jatuliams gimė antras sūnus, tėvai Vydūno paprašė būti krikštatėviu. Vydūnas maloniai sutiko atvykti į Jatulių ūkį Gedminaičių dvare (ūkį Jatuliai buvo nusipirkę iš grafo Broel Pliaterių), bet Švėkšnos klebonas Julius Maciejauskas nesutiko, kad Vydūnas, būdamas ne katalikas, krikštytų kūdikį. Vis dėlto apeigose Vydūnas dalyvavo.

1932 m. E. Jatulis buvo atšauktas iš Tilžės ir paskirtas Lietuvos Teisių ir administracijos departamento kanceliarijos viršininku, o 1939 m. paskirtas dirbti Lietuvos konsulu į Charbiną Mandžiūrijoje, kur tuo metu buvo didelė lietuvių kolonija, pradėjusi kurtis XIX a. pabaigoje. Šioje kolonijoje buvo nemažai ir inžinierių, mašinistų,

(Nukelta į 39 p.)